

A GREAT GIFT TO BATUMI AND ALL OF GEORGIA

შესანიშნავი საჩუქარი ბათუმს და სრულიად საქართველოს

Irakli Baramidze

Associate Professor,
Batumi Shota Rustaveli State University
Batumi, Georgia

ირაკლი ბარამიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ასოცირებული პროფესორი
საქართველო, თბილისი

In 2023, publishing house — “Favorite” published an excellent monograph of Lela Saralidze — “Batumi during the period of the Democratic Republic of Georgia (1918-1921)”, which is an important gift for Georgian historical scholars. Lela Saralidze is a PhD of History, Chief Scientist-researcher of the Regionalism Research institute (Tbilisi, Georgia). The 488-page monograph consists of an introduction, 7 chapters, 19 subsections and a conclusion. In the introduction, together with the actuality of the topic, a small historical excursion of the city is presented, which aims to show the essence of the problem. The first chapter of the work is entirely devoted to clarifying the Batumi issue in Turkish historiography. The author is not limited to the period of 1918-1921 and offers a wider chronological framework. It clearly shows the partiality and tendency that Turkish authors show when discussing the Batumi issue.

The numerous footnotes of the monograph deserve special mention. In addition to the cited literature, short biographies of famous military, political or public figures, definitions of individual terms, etc. are presented here, which adds more attractiveness and charm to the work. The book is made at a high polygraphic level and leaves a very solid impression with its cover design, volume, English annotation, document appendices, bibliography (434 items), search engine and photo illustrations.

This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (Grant #SP-22-158).

The book was presented to the scientific community on December 6, 2023 in the conference hall of the National Library of the Parliament of Georgia. Experts of the relevant field highly appreciated the monographic work.

2023 წელს ქართული სამეცნიერო ლიტერატურის თაროს შეემატა ისტორიის დოქტორ ლელა სარალიძის შესანიშნავი მონოგრაფია — „ბათუმი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში (1918-1921)“ (გამომცემლობა „ფავორიტი“, თბილისი). კვლევა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით განხორციელდა.

აღნიშნული გამოცემით განსაკუთრებით გავიხარეთ ბათუმელებმა, ჯერ ერთი, კვლევის მიზანდასახულობიდან და, შესაბამისად, წიგნის

სათაურიდან გამომდინარე და მეორეც, იმის გამო, რომ მისი ავტორი გახლავთ ბათუმისა და ქალაქელების კარგა ხნის მეგობარი და აქ გამართული სამეცნიერო ფორუმების ძალიან ხშირი და აქტიური მონაწილე.

მონოგრაფია შეეხება ბათუმის ცხოვრების უკიდურესად მძიმე წლებს, როცა ქალაქი, შეიძლება ითქვას, ხელიდან ხელში გადადიოდა და ბეწვზე ეკიდა საქართველოს შემადგენლობაში მისი ყოფნის საკითხი. მართალია, საკითხის ისტორიოგრაფია არცთუ ისე ღარიბია, მაგრამ ქალბატონმა ლელამ პრობლემა განიხილა და წარმოაჩინა კომპლექსურად, მთლიანობაში. მის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მას არ გამორჩენია პრობლემის ირგვლივ დღემდე არსებული არც ერთი სერიოზული პუბლიკაცია, უმნიშვნელო სტატიებიც კი და ცალკეულ ავტორთა ღვაწლი საგანგებოდაც აღნიშნა წიგნის შესავალში, რაც ნათლად მეტყველებს მის მაღალ მეცნიერულ კეთილსინდისიერებაზე.

მონოგრაფია შედგება შესავლის, 7 თავის, 19 ქვეთავისა და დასკვნისგან. შესავალი, სადაც თემის აქტუალობასთან ერთად წარმოდგენილია ქალაქის მცირე ისტორიული ექსკურსი, მიზნად ისახავს პრობლემის არსის წარმოჩენას, მკითხველის გათვითცნობიერებას და საკითხში მის შეყვანას.

ნაშრომის პირველი თავი მთლიანად ეძღვნება ბათუმის საკითხის გარკვევას თურქულ ისტორიოგრაფიაში. ავტორი, არ იფარგლება მხოლოდ 1918-1921 წლების პერიოდით და უფრო ვრცელ ქრონოლოგიურ ჩარჩოს გვთავაზობს. იგი ნათლად გვიჩვენებს იმ მიკერძოებულობასა და ტენდენციურობას, რასაც თურქი ავტორები იჩენენ ბათუმის საკითხზე მსჯელობისას. ლ. სარალიძე საგანგებოდ ჩერდება 1918 წლის ივლისის უკანონო და მთელი რიგი დარღვევებით ჩატარებულ რეფერენდუმზე. ავტორის სამართლიანი შენიშვნით, რეფერენდუმის შედეგების არასანდოობაზე მიუთითებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ იგი არ აღიარა თურქების მოკავშირე გერმანიის ხელისუფლებამ (გვ. 43).

მეორე თავი, რომლის სათაურია — პოლიტიკური ვითარება ბათუმში საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების წინ - საკმაოდ ვრცელია და მოიცავს პერიოდს პირველი მსოფლიო ომის დაწყებიდან 1918 წლის ბოლომდე. ამ თავში, ბათუმში არსებული პოლიტიკური სიტუაციის გარდა, საუბარია საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტზე (1914-1918), საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლაზე, ბრესტის ზავსა და ბათუმის საკითხზე, დამოუკიდებლობის გამოცხადებაზე (1918 წლის 26 მაისი), ბათუმის ოსმალური ადმინისტრაციის მიერ ჩატარებულ რეფერენდუმზე და სხვ.

აღნიშნული თავის პირველ ნაწილში თანმიმდევრულად მოთხრობილია მსოფლიო ომის დაწყების, კავკასიის დაკავების ოსმალური გეგმებისა და ცალკეული სამხედრო ოპერაციების შესახებ. ავტორი აკეთებს სამართლიან აქცენტებს ამ პერიოდში რუსული იმპერიული ხელისუფლების მხრიდან აჭარელთა „სახელმწიფო ღალატში“ და სომეხთა ხოცვა-ჟლეტაში დადანაშაულებასთან დაკავშირებით, რასაც რეალობასთან არანაირი კავშირი ჰქონდა. ეს პროცესი, რომელსაც ადგილობრივთა შორის ასეულობით უდანაშაულო მსხვერპლი, ოჯახების მასობრივი

აწიოკება, დევნა და გადასახლება მოჰყვა, ინსპირირებული იყო ბათუმის ოლქის ჯარების სარდლისა და ციხის კომენდანტის, გენ. ლიახოვის მიერ და მიზნად ისახავდა, ერთი მხრივ, ფრონტის ცალკეულ უბნებზე სამხედრო წარუმატებლობების გადაფარვას, მეორე მხრივ, ამიერკავკასიის მოსახლეობის ერთმანეთზე გადაკიდებას და ამით სარგებლის მიღებას. მკვლევარი საგანგებოდ უსვამს ხაზს „აჭარელთა საქმის“ შეწყვეტასა და აჭარლების რეაბილიტაციაში ა. ჩხენკელის ღვაწლს, რაც თავის დროზე მ. აბაშიძემაც აღნიშნა თავის მიმართვაში და აკეთებს მართებულ დასკვნას, რომ დედა საქართველოსთან ეროვნული თავისუფლების რწმენით დაკავშირებული ბათუმის ოლქის მოსახლეობისთვის ერთნაირად მიუღებელი იყო როგორც ოსმალები, ისე რუსი ჩინოვნიკები, რომლებმაც აჭარის მოსახლეობა ყალბი ბრალდებებით სასიკვდილოდ გაწირეს (გვ. 75).

შემდეგ ავტორი განიხილავს „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის“ (1914–1918) დაარსებას ქენევაში დამის საქმიანობას, გერმანელთა ხელშეწყობით ოსმალეთის ტერიტორიაზე, საქართველოს საზღვრის სიახლოვეს ქართული ლეგიონის ფორმირებას. ამას მოსდევს ბათუმისთვის მეტად მძიმე ბრესტის ზავი, რომლითაც რუსეთმა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, ფაქტობრივად, ოსმალეთს გადაულოცა. მართალია, ბრესტ-ლიტოვსკის კონფერენციაზე ამიერკავკასიის ოფიციალური დელეგაცია არ მონაწილეობდა, მაგრამ „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის“ წევრები ყოველნაირად ცდილობდნენ არ დაეშვათ საქართველოს ძირძველი ტერიტორიების დაკარგვა, თუმცა, ამას შედეგი არ მოჰყოლია. უშედეგოდ დასრულდა ოსმალეთთან პირდაპირი მოლაპარაკებისა და ქალაქის დაცვა-გამაგრების მცდელობებიც. 1918 წლის 14 აპრილს ბათუმი ოსმალებმა დაიკავეს. 8 დღეში კი გამოცხადდა ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი ფედერაციული რესპუბლიკის შექმნა. ამ მოვლენებს მკვლევარი ლ. სარალიძე განიხილავს საერთაშორისო პოლიტიკური პროცესების ფონზე, დოკუმენტურ მასალებზე დაყრდნობით. პარალელურად კი არც საზოგადოების, მათ შორის მწერლების დამოკიდებულება რჩება ყურადღების მიღმა.

სამწუხაროდ, ოსმალეთის აგრესია ამის შემდეგაც გაგრძელდა, მაგრამ ქვეყანას სერიოზული მოკავშირე და მფარველი გამოუჩნდა გერმანიის მთავრობის სახით, რასაც მოჰყვა საქართველოს ნანატრი დამოუკიდებლობის გამოცხადება და ოსმალეთის დამპყრობლური გეგმების ჩაშლა. მალე ოსმალებმა სამუსლიმანო საქართველოს მიერთების დაკანონება საერთაშორისო სამართლის წესების დარღვევით ჩატარებული რეფერენდუმით სცადეს. ავტორი საკმაოდ ვრცლად მიმოიხილავს ბათუმის ოლქში მიმდინარე პერიპეტიებს, უშუალოდ ხმის მიცემის პროცესს, რაც ნათელყოფს, რომ ეს ავანტიურა მიმართული იყო რეგიონის მცხოვრებთა ნების საწინააღმდეგოდ.

მესამე თავი ეხება ბათუმში დიდი ბრიტანეთის მმართველობის პერიოდს. სანამ ბრიტანელები ბოლომდე გაერკვეოდნენ ვითარებაში, მათ აქ ხელისუფლება, 4 თვით, დენიკინის მოკავშირე რუსული ეროვნული საბჭოს ლიდერს და მისი კონტროლის ქვეშ მყოფ საბჭოს გადასცეს, რამაც

შექმნა როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური კრიზისი რეგიონში. ამას ემატებოდა ბათუმის ოლქისადმი დიდ სახელმწიფოთა მზარდი ინტერესები. მონოგრაფიის ავტორი ცდილობს გვიჩვენოს ინგლისის ხელისუფლების პოლიტიკის თანდათანობითი ტრანსფორმაცია, ის შინაგანი და გარეგანი წინააღმდეგობები, რაც მაშინ არსებობდა სამუსლიმანო საქართველოში, რომლის მოსახლეობის უმრავლესობის სურვილი ნამდვილად იყო დედასაქართველოსთან შეერთება. ამავე თავში განხილულია ბათუმის საკითხი ლონდონის (1920 წლის თებერვალ-მარტი) და სან-რემოს (1920 წლის აპრილი) კონფერენციებზე, რომლებიც ისე დასრულდა, რომ ბათუმთან მიმართებაში რაიმე სერიოზული გადაწყვეტილება მიღებული არ ყოფილა.

მომდევნო თავში წარმოდგენილია ბათუმის საკითხი საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში და ოპოზიციური პარტიების — ეროვნულ-დემოკრატიები, სოციალ-ფედერალისტები, სოციალისტ-რევოლუციონერები — მოთხოვნები. ოპოზიციური პრესის ფურცლებზე ხშირად იბეჭდებოდა კრიტიკული წერილები ბრესტის საზავო მოლაპარაკებებზე დელეგაციის არ გაგზავნის თაობაზე, 1918 წლის 4 ივნისს ოსმალეთთან ხელმოწერილ კატასტროფულ ხელშეკრულებაზე, ბათუმის ოლქში თეთრგვარდიელთა თარეშზე და ა.შ. პრესა დაუფარავად ამხელდა ქვეყნის მტრებს და მთავრობას მუდმივი სიფხიზლისკენ მოუწოდებდა. აქვე ნაჩვენებია დამფუძნებელი კრების დამოკიდებულება ბათუმის საკითხისადმი, მოტანილია ვრცელი ამონარიდები ცალკეული სხდომების ოქმებიდან.

მეხუთე თავში გაშუქებულია ქვეყნის ხელისუფლების ბრძოლა ტერიტორიული მთლიანობის აღსადგენად. საქართველოს მთავრობამ სამხედრო და დიპლომატიური კუთხით ყველაფერი გააკეთა, რომ 1920 წლის ივლისში ბრიტანელებს ბათუმი და მთელი ოლქი საქართველოსთვის გადმოეცათ. ჩვენ ვიზიარებთ ავტორის შეფასებას იმასთან დაკავშირებით, რომ ინგლისის ჯარების მიერ ბათუმის ოლქის დატოვების შემდეგ, საქართველოს მომავალი ბედის ანაზარად დატოვებული აღმოჩნდა (გვ. 265), რასაც სულ რამდენიმე თვეში ქვეყნის დამოუკიდებლობის დაკარგვა მოჰყვა.

აღსანიშნავია, რომ სამხედრო პოლიტიკური პროცესების პარალელურად, წიგნის ავტორი უყურადღებოდ არ ტოვებს სოციალ-ეკონომიკურ და კულტურულ საკითხებს, ასევე, სანიტარულ-ეპიდემიოლოგიურ მდგომარეობას ბათუმში. მკითხველს ეძლევა შესაძლებლობა ამ კუთხით ერთმანეთს შეადაროს მეფის რუსეთის, ოსმალეთისა და ბრიტანეთის ოკუპაციის დასაქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მმართველობის პერიოდები.

ნაშრომის ბოლო თავი, რომელიც თითქმის 80 გვერდს მოიცავს, მთლიანად ეხება 1921 წლის თებერვალ-მარტის მოვლენებს და ბათუმისათვის ბრძოლის პერიპეტიებს, ჩვენს ზურგს უკან მიმდინარე დიპლომატიურ მოლაპარაკებებს და გარიგებას ქემალისტურ თურქეთსა და ბოლშევიკურ რუსეთს შორის, რამაც ავტორის დასკვნით, მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ქვეყნის გასაბჭოებას (გვ. 352).

მონოგრაფია საინტერესოდ, როგორც იტყვიან, ერთი ამოსუნთქვით იკითხება, რასაც მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს თემის სწორად

აგებული სტრუქტურა და წერის კულტურა. ავტორის მსჯელობა დამაჯერებელია, რაც გამყარებულია შესაბამის დოკუმენტებზე დამყარებული არგუმენტებით. შეიძლება, ვინმეს ზედმეტად ეჩვენოს ცალკეულ ეპიზოდებში თემის ქრონოლოგიურ და გეოგრაფიულ საზღვრებს მიღმა მოვლენათა განხილვა, მაგრამ ისინი ისე ორგანულად ერწყმიან მთავარ საკითხს, რომ ნაშრომის მთლიანობა არათუ ირღვევა, პირიქით იგი უფრო სრულყოფილ სახეს იღებს.

ქართული და უცხოური (ინგლისური, თურქული, რუსული) ისტორიოგრაფიის მიღწევებთან ერთად, მონოგრაფია ემყარება ახალ საარქივო დოკუმენტებს, თანადროული პრესის მასალებს, რაც კიდევ უფრო საინტერესოს და ღირებულს ხდის მას.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია მონოგრაფიის მრავალრიცხოვანი სქოლიოები. ციტირებული ლიტერატურის გარდა, აქ წარმოდგენილია ცნობილ სამხედრო, პოლიტიკურ თუ საზოგადო მოღვაწეთა მოკლე ბიოგრაფიები, ცალკეულ ტერმინთა განმარტებები და ა.შ., რაც მეტ მიმზიდველობასა და ხიბლს მატებს ნაშრომს.

წიგნი მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზეა შესრულებული და თავისი გარეკანის ორიგინალური დიზაინით, მოცულობით (488 გვ.), ინგლისური ანოტაციით, დოკუმენტების დანართებით, ბიბლიოგრაფიით (434 ერთეული), პირთა საძიებლითა და ფოტოილუსტრაციებით ძალიან სოლიდურ შთაბეჭდილებას ტოვებს.

დასასრულ, მინდა მივულოცო ქართულ საისტორიო საზოგადოებას, საკითხით დაინტერესებულ მკითხველს ეს მნიშვნელოვანი შენამენი და მის ავტორს ვუსურვო შემდგომი შემოქმედებითი წარმატებები, ახალი მეცნიერული სიმალეების დამღევა.

წიგნი სამეცნიერო საზოგადოებას, 2023 წლის 6 დეკემბერს, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის საკონფერენციო დარბაზში, წარედგინა. შესაბამისი დარგის ექსპერტებმა მონოგრაფიულ ნაშრომს მაღალი შეფასება მისცეს.